

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра педагогіки музичної освіти і виконавського мистецтва

Бібен Марія Михайлівна

«Стилістичні особливості фортепіанної творчості

Віктора Косенка»

Дипломна робота

Освітній ступінь «Магістр»

Науковий керівник:

к.пед.наук.доц., Лендел-Сяркевич А.А.

Допустити до захисту:

Завідувачкафедри педагогіки музичної

освіти і виконавського мистецтва

д.пед.н., доцент Попович Н.М.

«___» _____ 2019 р.

Мукачево – 2019

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

Кафедра педагогіки музичної освіти та виконавського мистецтва

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до дипломної роботи

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: «**Стилістичні особливості фортепіанної творчості**

Віктора Косенка»

Виконавець: студентка 2 курсу, групи ММ-2м
спеціальності 025 «Музичне мистецтво»

БІБЕН М. М.

(прізвище та ініціали студента)

Керівник Лендел-Сяркевич А.А.

(прізвище та ініціали)

Рецензент Хижна О.П.

(прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРТЕПІАННОЇ ТВОРЧОСТІ ВІКТОРА КОСЕНКА.....	9
1.1. Творча постать Віктора Косенка у контексті української музики	9
1.2. Фортепіанна творчість Віктора Косенка як феномен музичної культури XX століття.....	17
1.3. Поняття стилю як фундаментальна категорія мистецтва.....	33
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ II. СТИЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ТВОРІВ ВІКТОРА КОСЕНКА.....	43
2.1. Фортепіанна мініатюра у творчості Віктора Косенка.....	43
2.2. Стилiстичний аналіз циклу «Одинадцять етюдів у формі старовинних танців».....	55
2.3. Роль дитячого альбому «24 дитячі п'єси для фортепіано» у музично- творчому розвитку учнів ДШМ.....	70
Висновок до другого розділу....	81
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	88

ВСТУП

Актуальність теми. Мистецтвознавство ХХ-ХХІ ст. висуває щораз нові вимоги до науковців у сфері культури та мистецтва, зокрема в музиці проходить детальний семантичний аналіз мистецьких епохальних явищ та подій, проводиться детальний огляд творчості видатних митців та художників музичного мистецтва, трансформація та деструкція всіх жанрових стилістично-естетичних та культурологічних вимірів творчої діяльності досліджуваних явищ та їх еволюція.

Науково-технічний прогрес, індустріалізація та урбанізація суспільства, виникнення електронних технічних засобів збереження і передачі музичної інформації привели до суттєвого оновлення композиторської мови, її жанрово-стильових аспектів. Розвиток творчості вітчизняних композиторів відзначається інтеграційними процесами, освоєнням новітніх досягнень світового музичного мистецтва, перейняттям інновацій у національну музику, що дає змогу збагатити існуючі в ній жанри і стилі. Творчий процес українських композиторів сповнений експериментами та інноваційними пошуками щодо стилю, жанру, формоутворення, засобів музичної виразності та стилістиці.

Українська музична культура минулого століття з причин історичного та соціального факторів, мала доволі драматичну історію. Після смерті М. Лисенка пішли з життя три велетні української музики – М. Леонтович, Я. Степовий, К. Стеценко. Молоді композитори покоління 20-х років ще не вийшли на широкі обрії мистецьких звершень. Дуже багато композиторів і музикознавців в силу історичних обставин, вимушені були залишити Київ.

Спарвжній патріот, митець, послідовник спадщини корифеїв композиторського письма життя та творчість якого є невичерпним джерелом інформації для музикознавців, і потребує подальшого вивчення - Віктора Косенко. За життя композитора (прожив всього сорок два роки) вийшла лише невелика кількість статей вперіодичній пресі, в яких зафіксовано деякі

інформаційні і фактологічні епізоди з творчого і концертного життя композитора. Тому виникла потреба у глибокому вивченні фортепіанної спадщини В. Косенка.

Найбільшу частину в творчому доробку В. Косенка складають твори для фортепіано. Першим їх виконавцем найчастіше був сам композитор. У ранніх творах митець наслідує образність і стилістику фортепіанної музики Ф. Шопена, С. Рахманінова, О. Скребіна. У процесі творчих пошуків та осмислення досвіду видатних класиків В. Косенко напрацьовує індивідуальний композиторський стиль.

У національній композиторській школі жоден із митців не працював інтенсивно в галузі концертного етюдів. Аналіз попередніх досліджень і публікацій. У працях О. Берегової, Н. Витте, Л. Івахненко, І. Казак, І. Лященко, Я. Сердюк, К. Шамаєва, досліджено особливості та специфіку виконавської діяльності В. Косенка, визначено роль та місце його творчості в культурному середовищі, проте питання індивідуального національного виконавського стилю залишається дослідженим недостатньо. Публікації біографічного змісту є доцільними при вирішенні проблеми дослідження, адже через аналіз біографічних фактів композитора дозволяють ґрунтовніше осмислити особливості його композиторського мислення індивідуального стилю.

Різноманітні аспекти взаємодії стилю досліджувались такими науковцями як: Н. Василенко-Несіна, В. Іонов, О. Козаренко, С. Коробецька, І. Коханик, В. Лігус, О. Лігус, М. Михайлов, Є. Назайкинський, Л. Паньків, О. Самойленко, А. Сохор, І. Тукова, Є. Шевляков, та ін.; інноваційні процеси висвітлені у роботах О. Берегової, Т. Пістуніної, Г. Постой, І. Савчука, А. Сташевського, О. Філатової, О. Цехмістро, та ін.

У сучасному вітчизняному музикознавстві досить актуальними стають питання музичної мови, тексту, їх художньо-виконавської герменевтики (О.Жарков, Д.Терентьев, О.Козаренко, О.Котляревська, І.Пясковський,

М.Северінова, О.Соломонова, В.Сумарокова, Н.Товстопят, В.Москаленко, Л.Шаповалова, С.Шип, Я.Якуб'як).

Дослідженню композиторської поезики окремих вітчизняних композиторів присвячені дослідження В. Антонюк, В. Белікової, М. Гордійчука, О. Гуркової, А. Карпенко, Т. Кривицької, О. Литвинової, Л. Макаренко, М. Мимрика, О. Німилович, Л. Пархоменко, О. Письменної, Ю. Северінової, Б. Сюті та ін.

Особливості фортепіанних творів українських композиторів висвітлені у роботах Н. Василенко-Несіної, О. Копелюка, Л. Паньків, Т. Омельченк, І. Савчука, Л. Свірідовської та ін. Аналіз симфонічної та камерно-вокальної музики представлені у роботах А. Асатурян, Н. Бабинець, О. Баланко, Л. Горелік, А. Карпенко, К. Майбурової, Н. Харандюк, О. Цехмістро та ін.

Вивчення стилістичних рис фортепіанні спадщини В.Косенка, на наш погляд, є важливою складовою мистецької освіти, адже, приклад ставлення до фортепіанного багатства може стати поштовхом для молодого покоління до дбайливого та креативного переосмислення того величезного ресурсу, який виявляється під час його шанобливого та глибокого опанування. Постійно зростаюча ускладненість композиторської мови, яка вимагає пошуки жанрових модифікацій, що продиктовані поглибленням та ускладненням у сфері смислової змістовності творів, потребує подальшого дослідження жанрово-стильових новацій, що й обумовило вибір теми магістерської роботи: **«Стилістичні особливості фортепіанної творчості Віктора Косенка»**

Мета дослідження полягає у визначенні стильових особливостей фортепіанної творчості Віктора Косенка.

Об'єктом дослідження є фортепіанна творчість Віктора Косенка.

Предмет дослідження - стильові особливості в фортепіанної творчості Віктора Косенка.

Відповідно до поставленої мети у роботі вирішуються наступні **завдання:**

- дослідити життєвий та творчий шлях В. Косенка як феномен музичної культури у мистецтвознавчій літературі;
- розкрити сутність поняття стилю як фундаментальної категорії мистецтва;
- проаналізувати фортепіанні мініатюри та визначити стилістичні особливості творів;
- здійснити стилістичний аналіз фортепіанних творів Віктора Косенка на прикладі «Одинадцять етюдів у формі старовинних танців»;
- визначити роль дитячого альбому «24 дитячі п'єси для фортепіано» у музично-творчому розвитку учнів ДШМ.

Методи дослідження. У магістерській роботі використаний комплексний підхід, що реалізується у поєднанні методів:

- музикознавчого аналізу;
- компаративного аналізу;
- жанрово-стильового аналізу;
- культурологічного аналізу;
- виконавського аналізу.

Практичне значення дослідження. Результати магістерської роботи можуть бути використані у навчальному процесі початкових закладах мистецької освіти; у практичній музично-педагогічній діяльності викладачів – інструменталістів а також студентами вищих мистецьких закладів освіти.

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи обговорювались на всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні тенденції розвитку науки і освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів» (Мукачево, 16-17 травня, 2019 р. С.602-604)

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку використаних джерел (93 найменування). Загальний обсяг роботи складає 95 сторінок друкованого тексту.

Висновки до першого розділу

Творча спадщина Віктора Косенка розмаїта за образами й жанрами: від витончених вокальних і фортепіанних акварелей – до симфонічних полотен. І все ж в історію української радянської музики композитор увійшов як глибокий ніжний лірик. З романтичної лірики композитор запозичує чутливість, глибину, наповненість, що втілюється у кантиленності всіх його творів. Навіть у танцювальних жанрах створені ним мелодії містять приховану пісенність. Яскравість і емоційність образів митця значно підкріплюються гармонічними засобами виразності. Композитор тяжіє до насичення музичної тканини альтерованими акордами, хроматизації ладу, еліптичних зворотів, цілотною послідовністю.

Романтична образність та класична довершеність форм у поєднанні з засобами, що походять з народного мистецтва, забезпечили музиці В. Косенка гідне місце у скарбниці надбань української музичної культури.

Фортепіанна творчість Віктора Косенка складає багатогранну палітру високохудожніх шедеврів, яка базується на спадщині народного мелосу та віддзеркалює традиції європейської романтичної музики. Фортепіанна спадщина В. Косенка є невід'ємною складовою та самобутнім чинником європейської артистичної культури яка остаточно сформувалася у ХХ столітті.

На основі аналізу літератури, можна визначити, що поняття стилю є одними із складних фундаментальних категорій; які знаходяться у постійному взаємозв'язку. Жанр і стиль утворюють єдність і втілюються у композиторському творі. Якщо жанр зберігає стійкі риси протягом століть, то стиль намагається подолати ці обмеження та внести суттєві оновлення, які втілюються у композиторській мові.

Стиль В.С. Косенка значною мірою сформувався під впливом романтичного мистецтва ХІХ – початку ХХ століть, що проявилось у

використанні творчих надбань музики Ф. Шопена, П. Чайковського, С. Рахманінова, О. Скрябіна. Твори митця відображають емоційний світ української інтелігенції тієї доби, що дозволяє визначити його як національного композитора. Національний характер музичної мови Косенка полягає у використанні засобів виразності, що походять з українського народного мистецтва.

Висновки до другого розділу

Фортепіанні мініатюри Віктора Косенка є відповідальною та специфічною сферою композиторської діяльності, яка відіграє основну роль у музично-творчому розвитку учнів ДШМ, що впливає на здатність сприйняття дитиною навколишнього світу, вражаючи красою музичних звуків та відтінків, охоплюючи різні жанри та стилі. Саме у творчості для дітей повною мірою відображається духовність композитора, його любов до навколишнього світу і людей, щирість емоційного впливу і передача почуттів.

В своїх поемах, прелюдах, мазурках, романсах, сонатах, В. Косенко втілює синкретичне поєднання українського народного мелосу з масштабністю та символічністю формотворчих та ладогармонійних надбань існуючої культурної спадщини. Крім музичних впливів на його самобутній стиль треба згадати високу літературну обізнаність композитора. Він вивчає вірші та поеми Т. Шевченка, А. Пушкіна, С. Есеніна, О. Толстого, Ф. Тютчева, М. Огарьова, К. Бальмонта, О. Апухтіна, В. Лихачова, натхненно створюючи свої романси які просякнуті емоційним відлунням відчутого драматичного змісту творів. Особливе захоплення композитора поезією Павла Тичини, його товариша, (ранню творчість якого характеризують наявністю в ній закладених символів та ототожнюють Тичину з українським символізмом), знаходить своє відображення у романсах В. Косенка . В цілому треба сказати про загальний вплив поезії П. Тичини на становлення музичного - стильової мови В. Косенко.

Цикл «Одинадцять етюдів у формі старовинних танців» досі залишається в українській музиці неперевершеним у цьому жанрі. В національній композиторській школі жоден з митців не працював інтенсивно в галузі концертного етюдів. У російській музиці цей жанр опанували О. Скрябін та С. Рахманінов. В. Косенко сприяв розвитку жанру і

збагатив його елементами класичної і романтичної музики, старовинних танців та української народної пісенності.

Віктор Косенко - відомий український композитор першої половини ХХ століття, який складав твори для дитячої аудиторії упродовж усього життя. Найвагомим його витвором по праву вважають фортепіанний цикл «24 дитячих п'єси», створений у 1936 році. Відтоді цикл передруковувався багато разів, та залишається одним із найпопулярніших в українській фортепіанній літературі для дітей і наразі.

«24 дитячі п'єси для фортепіано» В. Косенка – великий внесок до золотого фонду радянської фортепіанної музики для дітей. Альбом Косенка значно збагачує творче музичне мислення і виконавську техніку юних піаністів. Він став дійовим творчим імпульсом для всього дальшого розвитку національної фортепіанної педагогічної літератури на Україні.

Саме у творчості для дітей повною мірою відображається духовність композитора, його любов до навколишнього світу і людей, щирість емоційного впливу і передача почуттів.

ВИСНОВКИ

Реалізовані мета і завдання дають змогу сформулювати наступні висновки, що мають теоретичне і практичне значення.

1. Досліджуючи життєвий та творчий шлях В. Косенка як феномен музичної культури у мистецтвознавчій літературі можна зробити висновок, що творча спадщина Віктора Косенка розмаїта за образами й жанрами: від витончених вокальних і фортепіанних акварелей – до симфонічних полотен. І все ж в історію української радянської музики композитор увійшов як глибокий ніжний лірик. З романтичної лірики композитор запозичує чутливість, глибину, наповненість, що втілюється у кантиленності всіх його творів. Навіть у танцювальних жанрах створені ним мелодії містять приховану пісенність. Яскравість і емоційність образів митця значно підкріплюються гармонічними засобами виразності. Композитор тяжіє до насичення музичної тканини альтерованими акордами, хроматизації ладу, еліптичних зворотів, цілотнових послідовностей.

Романтична образність та класична довершеність форм у поєднанні з засобами, що походять з народного мистецтва, забезпечили музиці В. Косенка гідне місце у скарбниці надбань української музичної культури. Слід зазначити, що стильові риси Косенка сформувалися в основному вже в ранньому періоді творчості, позначеному «глибокою музичною культурою П. Чайковського або С. Рахманінова». Особливий вплив творчості С. Рахманінова важливий ще й тому, що музика цього композитора стала «обличчям» російського музичного модерну. У Косенка це проявляється у різних моментах творчості: від вибору тематики до конкретних засобів її музичного втілення (мелодики, гармонії, метро-ритму, фактури та інших засобів музичної виразності).

Фортепіанна творчість Віктора Косенка складає багатогранну палітру високохудожніх шедеврів, яка базується на спадщині народного мелосу та віддзеркалює традиції європейської романтичної музики. Фортепіанна спадщина В. Косенка є невід'ємною складовою та самобутнім чинником

європейської артистичної культури яка остаточно сформувалася у ХХ столітті.

2. *Опрацьовуючи* наукову, методичну та мистецтвознавчу літературу ми визначили, що термін «стиль» запозичене з давньогрецької мови. У грецько-латинській термінології паличку для письма на воскових дощечках позначали словом «stylus», яке неважко асоціювати з почерком. Почерк став прототипом для понять більш високих рівнів – творчої манери, індивідуальності авторського слова. Інше значення терміна «стиль» узгоджене з тривалими етапами розвитку музичного мистецтва. У цьому сенсі під стилем розуміють національну чи будь-яку іншу стильову єдність .

Також слід зазначити, що термін «стиль» вживають на позначення музики різних жанрів, музично-виконавського мистецтва. Цей термін нерідко відносять до творчості композитора в цілому, або до окремих періодів його творчості.

Стиль, за визначенням Є. Назайкинського, – це особлива властивість або, іншими словами, якість музичних явищ. Ним володіє твір або його виконання, редакція, звукове рішення або навіть опис твору, але лише тоді, коли в них безпосередньо відчувається, сприймається, стоїть за музикою індивідуальність композитора, виконавця, інтерпретатора .

Таким чином, на основі аналізу літератури, можна визначити, що поняття стилю є одними із складних фундаментальних категорій; які знаходяться у постійному взаємозв'язку. Жанр і стиль утворюють єдність і втілюються у композиторському творі. Якщо жанр зберігає стійкі риси протягом століть, то стиль намагається подолати ці обмеження та внести суттєві оновлення, які втілюються у композиторській мові.

3. *Аналізуючи* фортепіанні мініатюри та визначаючи стилістичні особливості творів Віктора Косенка, ми прийшли до таких висновків, що композитор значно збагатив українську музику, передусім фортепіанну, новими формами та жанрами. Саме в його творчості з'являються жанри концертного етюд та

поєми, збагачуються новими образами і засобами виразності жанри концерту, сонати, ліричної мініатюри.

В своїх поемах, прелюдах, мазурках, романсах, сонатах, В. Косенко втілює синкретичне поєднання українського народного мелосу з масштабністю та символічністю формотворчих та ладогармонійних надбань існуючої культурної спадщини. Крім музичних впливів на його самобутній стиль треба згадати високу літературну обізнаність композитора. Він вивчає вірші та поєми Т. Шевченка, А. Пушкіна, С. Есеніна, О. Толстого, Ф. Тютчева, М. Огарьова, К. Бальмонта, О. Апухтіна, В. Лихачова, натхненно створюючи свої романси які просякнуті емоційним відлунням відчутого драматичного змісту творів. Особливе захоплення композитора поезією Павла Тичини, його товариша, (ранню творчість якого характеризують наявністю в ній закладених символів та ототожнюють Тичину з українським символізмом), знаходить своє відображення у романсах В. Косенка . В цілому треба сказати про загальний вплив поезії П. Тичини на становлення музичного - стильової мови В. Косенко.

Створюючи музичний репертуар для дітей та юнацтва, композитор усвідомлює відповідальність мету про те, що він вкладає у створення дитячих творів, і буває так, що далеко не кожен творець може знайти правильних шлях у своїх спробах музичного спілкування з дітьми. У дитячій реакції на музику відображаються і щирість відгуку, і безпосередня емоційність, які є своєрідним баченням характеру музичного твору, і відповідною реакцією на позитивне чи негативне, що пов'язано зі специфікою дитячого мислення. Учням подобається жанрова різноманітність, пов'язана з народнопісенною та фольклорною тематикою, з казковими героями та сюжетними розповідями. Юних виконавців цікавить фантастичне бачення світу, в якому можна втілити свої мрії, а особливо близькою є музика, у якій відображаються зрозумілі їхній свідомості явища.

4. На основі здійснення стилістичного аналізу фортепіанних творів Віктора Косенка, на прикладі «Одинадцять етюдів у формі старовинних танців»

відзначимо, що у вищеназваному циклі відсутні стилізації під старовинну музику, композитор «оживив» старовинну форму, став новатором у розумінні нового переусвідомлення старих форм, майстерно наповнив їх новим змістом, що дозволяє класифікувати твір як «романтичний неокласицизм». Цікаво, що В. Косенко створив цикл відповідно до викликів епохи, «оживив» власною композиторською мовою, своїм чуттєвим та інтуїтивним стилістичним сприйняттям, проте разом з тим відбулось розширення композиторського тезаурусу.

В «11 етюдах у формі старовинних танців» В. Косенко «викристалізовується» витончена лірика, яка замінювалась активним романтизмом доби індустріалізації. В. Косенко протестував проти панфутуризму, пролеткульту, відходив від утилітарно-службової функції митця. Світ відбився в його творах. Але він намагався до свого елітарного мистецтва привернути маси, пробудити в них естетичну свідомість. У композиції та стилістиці «11 етюдів у формі старовинних танців» відчутні ґрунтовні знання композитора в галузі старовинного мистецтва, які він поєднує з традиціями російської і західноєвропейської романтичної музики XIX – початку XX століть. В. Косенко, як ніколи раніше у своїй фортепіанній музиці, насичує твір національною образністю і стильовими особливостями української музики. Тому цикл етюдів має ще й риси яскравого національного забарвлення.

5. *Визначаючи* роль дитячого альбому «24 дитячі п'єси для фортепіано» у музично-творчому розвитку учнів ДШМ можна зробити висновок, що Віктор Косенко - відомий український композитор першої половини XX століття, який складав твори для дитячої аудиторії упродовж усього життя. Найвагомим його витвором поправу вважають фортепіанний цикл «24 дитячих п'єс», створений у 1936 році. Відтоді цикл передруковувався багато разів, та залишається одним із найпопулярніших в українській фортепіанній літературі для дітей і наразі.

«24 дитячі п'єси для фортепіано» В.Косенка входять до золотого фонду української фортепіанної музики для дітей. Альбом В. Косенка значно збагачує творче музичне мислення і виконавську техніку юних піаністів. Він став дійовим творчим імпульсом для всього дальшого розвитку національної фортепіанної педагогічної літератури на Україні. Систематизація та узагальнення відомостей щодо фортепіанних циклу для дітей та юнацтва, а також проведений нами аналіз окремих дитячих п'єс В. Косенка дозволяє підкреслити дидактично-пізнавальний та національно-виховний потенціал таких творів з огляду на їх практичне застосування в сучасних навчальних програмах в умовах позашкільної спеціальної освіти (ДМШ), також на мистецьких факультетах ЗВО у процесі навчання гри на фортепіано (ОМІ, ДМІ). Фортепіанні п'єси дитячого циклу можуть бути використані у концертній та навчальній практиці, адже ретельне вивчення таких творів (в їх художньому контексті) сприятиме формуванню художньо-естетичних смаків та музично-виконавській підготовці як виконавців-початківців, так і студентів-музикантів.

Отже, формування особливостей жанрово-стилістичного оновлення фортепіанної музики В.Косенка стали, з одного боку, узагальненням закономірностей європейських мистецьких тенденцій, з іншого – ствердження національних особливостей, урізноманітнення способів та форм композиторського мислення, які знайшли своє втілення в його творах,. Це виявилось у фактурній багатоплановості композиційно-виражальних засобів мелодичної структури, колоритній й емоційно насиченій гармонічній мові, широкій палітрі динамічних фарб фортепіанних творів В.Косенка.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>